

Twickelblad

Eeuwige jeugd

- Citruscollectie blijft compleet

- 100 jaar Hagenau bij Hof te Dieren

- "Ik wil het doen zoals mijn vader"

In dit nummer

Van de Rentmeesterij	3
Interview Roderik zu Castell	4
Hagenau 100 jaar bij het Hof te Dieren	6
Zicht op Twickel: Dick Schlüter	8
Tegel uit Twickel in nieuw standaardwerk	9
Jan Klaassen en Snikhals in gevecht	10
Foto-impressie slipjacht	12
Wandelen door weilanden in Zenderen	14
Introductie beheerder Roy Schuurman	15
Enten citrusbomen	16
Vrienden van Twickel	18
Eduard André, landschapsarchitect	20
Mijn Twickel: Henk Saaltink	22
Berichten van de Buitenplaats	23

Vruchten van de citrusboom.

Van de redactie

Als de bladeren aan de bomen zitten en de zon schijnt, is het een bekend fenomeen aan de Twickelerlaan; Fietsers en wandelaars die even halt houden voor de ophaalbrug, om op afstand te genieten van Kasteel Twickel. Voor veel kersverse bruidsparen is het kasteel een favoriet decor voor het maken van trouwfoto's.

Het kasteel en het omliggende huispark oefenen op jong en oud een aantrekkingskracht uit. Die is extra groot omdat het kasteel niet vrij toegankelijk is. De Stichting Twickel heeft de taak het kasteel als een particulier huis in stand te houden en de inrichting zo weinig mogelijk te veranderen. De statuten melden dat aan 'ernstig belangstellenden' de gelegenheid voor bezichtiging wordt geboden. Een aantal weken per jaar worden er rondleidingen georganiseerd voor groepen.

Veel passanten en bezoekers zullen, in of buiten het kasteel, wel eens wegdromen bij de gedachte hier te mogen wonen. Het idee om in een eeuwenoud interieur, waar achter elk voorwerp een verhaal zit, in de voetsporen van vroegere bewoners te lopen, prikkelt de fantasie. Voor Roderik zu Castell wordt het (weer) werkelijkheid. Hij is er opgegroeid, studeert momenteel in de Randstad maar is van plan terug te keren als kasteelheer. Hij volgt zijn vader, Christian zu Castell, op die vorig jaar overleed. In een interview in dit Twickelblad geeft Roderik aan dat het wonen in kasteel Twickel een absoluut voorrecht is.

Wie niet in deze bevoorrechte positie verkeert, kan ook van Twickel genieten. Bijvoorbeeld door een bezoek te brengen aan de kasteeltuin. De tuinen van Twickel zijn historisch gezien uniek, verklaart amateur-tuinhistoricus Henk Saaltink in de rubriek "Mijn Twickel". Zelf drukte hij als kind zijn neus tussen de spijlen van het hek om maar een glimp te kunnen opvangen van "het paradijs". Dit hoeft niet meer. Sinds Pasen zijn de tuinen weer open. Gedurende het seizoen kan iedereen, zelfs onder leiding van deskundige gidsen, de tuin bezoeken en zich afvragen of de baron en barones ook op dit bankje hebben gezeten.

Martin Steenbeeke

Landgoedbeheer in Denemarken

In alle Europese landen zijn historische landgoederen te vinden. De grote verschillen in klimaat, landschap, grondgebruik, bouwstijlen etc. hebben geleid tot heel verschillende landgoederen die vaak typerend zijn voor het land of de streek.

Toch zijn er ook opvallende overeenkomsten tussen de landgoederen in heel Europa. Landgoederen zijn herkenbaar als een landschappelijke en economische eenheid waarvan de historie sterk verweven is met één of meerdere families. Vaak is er sprake van een hoofdgebouw waar de eigenaar verblijft. Landgoederen zijn in het algemeen beter bestand gebleken tegen de tand des tijds en vormen daarmee belangrijke dragers van het cultuurhistorische landschap.

Landgoedeigenaren in heel Europa hebben te maken met dezelfde problemen en uitdagingen; Hoe zorg ik voor een positief exploitatieresultaat, welke economische activiteiten zijn op mijn landgoed passend en haalbaar, hoe draag ik het landgoed over aan de volgende generatie, etc. Het is daarom goed dat landgoedeigenaren internationale contacten hebben. Het is buitengewoon boeiend om ervaringen uit te wisselen om zo ook weer met een frisse blik naar het eigen landgoed te kijken. Zo was ik de eerste week van mei met een aantal andere Overijsselse landgoedeigenaren in Denemarken. Hier zijn opmerkelijk veel familielandgoederen in privébezit bewaard gebleven. De land-

goederen die we bezochten zagen er fantastisch uit. Het landschap is lieflijk, de grond vruchtbaar en de gebouwen in het algemeen in prima staat. Steeds vroegen wij ons af hoe dit mogelijk is en op welke punten de situatie in Denemarken anders is dan in Nederland. Zonder dit nu te veel uit te willen diepen valt het op dat Deense landgoederen een forse omvang hebben, toch wel minimaal 250 ha maar vaak veel groter. Ook het landschap is er grootschaliger. Agrarische activiteiten vinden meestal in eigen beheer plaats in tegenstelling tot ons land waar de landbouw op de landgoederen vooral een

zaak is van pachters. In Denemarken is het heel normaal dat het landgoed overgaat naar één kind zodat het niet verdeeld hoeft te worden over alle kinderen. Dit heeft alles te maken met het erfrecht dat daar minder straf geregeld is.

Belastingen en vooral de successierechten drukken zwaarder dan bij ons. Dit heeft toch wel geleid tot het afkalven van veel bezittingen. Subsidies spelen nauwelijks een rol.

Terug op Twickel realiseer ik me opnieuw hoe bijzonder het is dat dit landgoed niet ten prooi gevallen is aan versnippering, afkalving en verkoop. Het besluit van Baroness van Heeckeren om Twickel in een stichting onder te brengen was een gouden greep!

Albert Schimmelpenninck

Het Deense landschap is lieflijk, de grond vruchtbaar.

Colofon**Redactie:**

Rob Bloemendal
Helmig Kleerebezem
Albert Schimmelpenninck
Martin Steenbeeke (eindredactie)

Vaste medewerkers:

Aafke Brunt
Christine Sinninghe Damsté

Inlevering kopij:

Voor 22 augustus 2011
Schalkburgerstraat 11, 7551 GR, Hengelo
Twickelblad@stnbk.nl

Het Twickelblad is een gezamenlijke kwartaaluitgave van de Stichting Twickel en de Vereniging Vrienden van Twickel. Het blad geeft informatie over de historie en het beheer van Twickel in al zijn aspecten.

Lidmaatschap, mutaties, adreswijzigingen:

secretaris@vriendenvantwickel.nl of Postbus 107, 7490 AC Delden. Lidmaatschap van de Vereniging Vrienden van Twickel (incl. toezending Twickelblad) bedraagt minimaal € 19,- per kalenderjaar; hogere bijdrage is welkom.

Meer info: www.vriendenvantwickel.nl
Losse nummers kosten € 4,- en zijn verkrijgbaar in de landgoedwinkel van Stichting Twickel, de VVV-Delden en The Read Shop in Delden.

Niets uit deze uitgave mag, op welke wijze dan ook, worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten en te redigeren.

Lay-out:

Morskief Ontwerpers
van Visuele Identiteit

Druk:

Van Marle BV
Foto's, tenzij anders vermeld, zijn o.a. gemaakt door: Aafke Brunt, Hans Gierveld, Juliëtte Huis in 't Veld, Helmig Kleerebezem, Henri Kleijer, Han Morskief, Albert Schimmelpenninck, Martin Steenbeeke, Alexander van den Tweel, Elias Vermeer

ISSN 0927-6548

“Ik wil het doen zoals mijn vader”

Twickel krijgt weer een kasteelheer. Roderik zu Castell - Rüdénhausen is van plan volgend jaar zijn intrek te nemen in het kasteel. Hij treedt in de voetsporen van zijn vader, Christian zu Castell - Rüdénhausen, die vorig jaar overleed. “Het is voor mij zowel een tragedie als een troost.”

Roderik zu Castell: “Ik hou van Twickel, het land en ken heel veel mensen.”

Het was altijd al de ambitie van Roderik (30) om zijn vader op te volgen als bewoner van het kasteel Twickel. Alleen komt de wisseling van de wacht veel sneller dan verwacht. Na een kort ziekbed overleed vorig jaar januari Christian zu Castell-Rüdénhausen, echtgenoot van Roline en vader van Jurriaan, Roderik en Clara. Sinds 1982 woonde het gezin in de zuidvleugel van het kasteel, van waaruit de afgelopen jaren de kinderen vanwege studie of werk zijn uitgewaaid. Roderik woont in Amsterdam en studeert bouwkunde in Delft. Zodra hij zijn studie heeft afgerond, en dat is naar verwachting in 2012, hoopt hij te verhuizen naar kasteel Twickel. Zijn moeder, die nu nog op het kasteel woont, verhuist naar een woning in Delden. “Ik wil het doen zoals mijn vader, wonen op Twickel maar werken in de directe omgeving. Ik zoek een baan in dit deel van het land. Ik hou me bezig met architectuur, met name de renovatie en herbestemmen van panden. Dat zou ik zelfs nog in Duitsland kunnen doen.”

Herinneringen

De bewoning van het kasteel is opgenomen in de statuten van de stichting Twickel. “Het streven moet zijn het kasteel als een levend centrum één geheel te doen zijn met het bijbehorend gebied. Het huis zal zo mogelijk bewoond worden door een familie of personen, die door hun aard in staat geacht worden en bereid worden gevonden zulks op een sobere dóch waardige wijze te doen in de geest van hen, die in het verleden hen voorgingen.” Later is via de statuten vastgelegd dat na het overlijden van barones Van Heeckeren van Wassenaer zo mogelijk een afstammeling van Jacob Derk Carel van Heeckeren van Wassenaer het kasteel moet bewonen. Het werd Christian

zu Castell, een van de kinderen van haar lievelingsneef Siegfried. Christian zu Castell kwam op 19-jarige leeftijd naar Nederland en woonde en werkte eerst nog een aantal jaren elders, voordat hij met zijn gezin zijn intrek nam op Twickel. Roderik is opgegroeid op Twickel en bewaart hier warme herinneringen aan. “Zo in de lente komen veel herinneringen weer boven, met al die geuren en vogeltjes. We speelden veel op de achterplaats. Pas na 12 uur komt de zon daar op, wat betekende dat je voor die tijd in het natte gras speelde.” Als ze niet in de achtertuin waren, vermaakte de kinderen zich in het park en de vijvers. Er werden boomhutten en vloten gebouwd, vanwaar de bezoekers van het park bekeken werden, zonder dat deze het in de gaten hadden. “Spioneren noemden wij dat”, zegt Roderik met een glimlach. Als

tiener kwam het besef dat niet iedereen op een kasteel woont. Maar hij en zijn broer en zus schreeuwden hun bevoorrechte positie niet van de daken. “We waren bescheiden en verzwegen het het liefst. Ik troostte me altijd aan de wetenschap dat mijn kamer net zulke schuine wanden had als die van mijn vriendjes.” Het wonen in een kasteel heeft ongetwijfeld zijn studie keuze beïnvloed, zegt Roderik. “Alhoewel ik als kind altijd al bezig was met hutten bouwen, compleet met fundering, geloof ik zeker dat dit een rol heeft gespeeld. De schoonheid van het klassieke bouwen spreekt me aan. Dit kasteel is fantastisch, helemaal af. Al moet er nog wel een keer een bouwtechnisch onderzoek gedaan worden, want er is nooit honderd procent in kaart gebracht hoe het huis uitgebouwd is.”

Vertrouwen

Zijn vader sprak met alle kinderen over de opvolgingsvraag, verklaart Roderik. “Zelf zag hij het min of meer als een plicht om hier te gaan wonen. Ons heeft hij nooit voor het blok gezet. Er was ook geen oudste zoon-scenario. Iedereen had evenveel kans. Zelf heb ik rond mijn twintigste geconcludeerd dat ik het leuk zou vinden. Clara wilde niet, Jurriaan twijfelde. Uiteindelijk was iedereen het erover eens dat ik een goede kandidaat zou zijn.” Roderiks wens was om als midden-dertiger zijn vader af te lossen. In de loop van 2009 werd dit scenario door de ziekte van zijn vader bespoedigd. “Hij heeft toen tegenover het stichtingsbestuur zijn vertrouwen in mij uitgesproken.” Met zijn dertig jaar is Roderik net zo oud als toen zijn vader op Twickel kwam wonen. “Het is een tragedie dat het zich zo snel voordoet, maar eigenlijk ook wel weer een troost. Ik zie hoe het bij de familie Rüdénhausen in Duitsland gaat. Daar neemt de oudste zoon alles over, maar pas bij het overlijden van zijn ouders. En dat is vaak pas als ze zelf een jaar of zestig zijn. Rijkelijk laat. Ik zie het als een uitdaging om zo jong te beginnen. Net als mijn vader wil ik echt met kinderen een leven opbouwen hier. De kinderen kunnen dan wennen aan het leven op het kasteel.” Roderiks partner, Liesbeth, zal hem naar het oosten van het land volgen. “Ook toen vader nog gezond was, hadden we daar over gesproken, alleen komt het

nu veel sneller dan gepland. Ze vindt het moeilijk om Amsterdam en de Randstad te verlaten, maar naarmate het dichterbij komt ziet ze steeds meer de mooie dingen van het wonen op Twickel. En bovendien is het niet zo ver weg.”

Bouwkundige

Er kleven wel degelijk nadelen aan het wonen op het kasteel, weet Roderik uit ervaring. Het kasteel is groots en imposant waardoor je als bewoner niet makkelijk even de achterplaats en tuin inloopt. En de privacy wordt door de vele bezoekers rond het kasteel wel eens op de proef gesteld. “Maar voor mij wegen de voordelen zwaarder. Vooral omdat de samenleving hier zo hecht en dierbaar is. Ik hou van Twickel, het land en ken heel veel mensen. Het voelt heel vertrouwd.” Hoe anders was destijds de entree van zijn vader. Het toenmalige stichtingsbestuur toonde zich ten opzichte van hem niet echt gastvrij. Met veel geduld verwierf Christian zu Castell uiteindelijk zijn positie waarin hij uitgroeide tot het gezicht van Twickel. Via bijvoorbeeld de organisatie van exposities en kasteelconcerten kreeg Twickel een minder besloten karakter. Ook de mogelijkheden voor het publiek om de omringende tuinen en park te bezoeken, zijn toegelaten. Roderik wil op dezelfde voet als zijn vader doorgaan, al zullen ook andere zaken zijn aandacht vragen. “Hij was meer van de bloemen, de tuin en de aankleding van het

“Dit kasteel is fantastisch, helemaal af.”

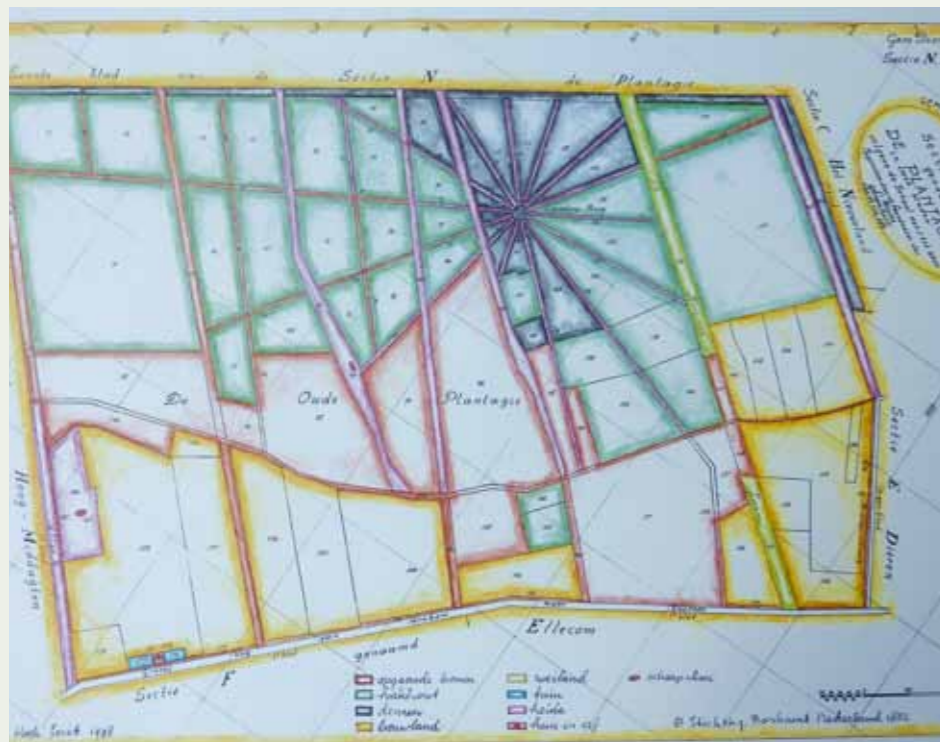
Een jeugdige Roderik als lid van de drumfanfare in Delden. Hij leerde hier trompet spelen. In zijn armen poes Rambo.

huis. Ik zit als bouwkundige meer op de lijn van het hele park, de gebouwen en het landschap.” Zo heeft de problematiek rond het boeren in een kleinschalig landschap zijn speciale aandacht. Door de toenemende schaalvergroting komen agrariërs op een landgoed als Twickel in een achterstandspositie. “Wellicht kunnen we Twickel en Twente omvormen tot een gebied waar kwaliteitsproducten vandaan komen, zoals de Angus-biefstuk heel vermaard is. Dat zou een goede ontwikkeling zijn.” Roderik kan zijn visie geven tijdens de vergaderingen van het stichtingsbestuur maar hij maakt daar officieel geen deel van uit. De functie heeft een sterk representatief karakter, licht hij toe. “De kasteelheer heeft een adviserende en signalerende functie.” Het feit dat hij geen hiërarchische positie bekleedt, ziet Roderik juist als een voordeel. “Het maakt het me makkelijker om met iedereen te praten. Van bestuur tot aan de tuinlieden en vrijwilligers. Daardoor ben je bijzonder goed geïnformeerd en weet je hoe beslissingen zullen uitwerken.”

Martin Steenbeeke

Hagenau, honderd jaar bij het Hof te Dieren

Een eeuw geleden kocht R.F baron van Heeckeren van Wassenaer het oostelijke deel van het landgoed Hagenau bij Dieren. Natuurmonumenten kocht het westelijke deel. Gezamenlijk voorkwamen ze dat de historische bossen "in sloopers handen" zouden vallen. Aan de overdracht aan de nieuwe eigenaren gingen enkele spannende maanden vooraf.

Kaart van het oostelijk gedeelte van Hagenau, waarop de Oude Plantage en de Carolineberg in 1832, opgemaakt door J.L. Hoek op basis van het kadastrale minuutplan van 1832.

In september 1910 besloot het Amsterdamse Eerste Kamerlid, mr. F.J.M.A. Reekers, zijn uitgestrekte bezittingen bij Dieren te koop aan te bieden. Het ging daarbij voornamelijk om het landgoed Hagenau. Dit gebied ontleent zijn naam aan het in de Elzas gelegen Haguenau. Hier had de vroegere eigenaar, de Velpse grootgrondbezitter Havelaar, zijn bosopleiding ontvangen.

Jachtdomein

Voor de Franse Tijd maakte Hagenau, als 'de oude en de nieuwe plantage' deel uit van het langs de Veluwezoom gelegen jachtdomein van de prins van Oranje. In 1647 kocht stadhouder Willem II van de Duitse Orde het Hof te Dieren om hier een jachtslot met een wildbaan te realiseren.

Zijn zoon de stadhouder-koning Willem III was ook een hartstochtelijk jager. Door zijn uitbreidingen en verfraaiingen werd het slot een waar paleis. De volgende Oranje, prins Willem IV liet op een gedeelte van de vroegere wildbaan bossen aanplanten. Zo ontstonden de 'oude en de nieuwe plantage'. Op de oude plantage liet hij een sterrebos aanleggen. De berg die hiervan het middelpunt vormt, noemde hij naar zijn dochter Carolina. Een tweede berg met sterrebos in de nieuwe plantage kreeg de naam van zijn zoon Willem V. Na de inval van de Fransen ging het paleis door brand verloren. De onroerende goederen kwamen onder het beheer van de Nationale Domeinen. Andere onderdelen van het jachtdomein van de Oranjes waren al in de 19e eeuw

door successievelijke aankopen bij het Hof te Dieren gevoegd. In de jaren 1820 en 1821 had gravin Cornélie van Wassenaer het terrein van het voormalige park en de uiterwaarden in de Fraterwaard verworven. Tussen 1830 - 1872 volgden verschillende aankopen van percelen in het Veluwezoomgebied tussen Dieren en Ellecom, waaronder stukjes van de voormalige plantages.

Commotie

Het landgoed Hagenau dat Mr. Reekers van de hand wilde doen omvatte 548 hectare, "alom bekend om de heerlijke wandelwegen en bestaande uit dennenbosschen, waarin bijna alle leeftijden tot 80 jaren vertegenwoordigd zijn, beuken- en eikenbosschen, bouwland enz." Juist de eikenbossen werden als bijzonder waardevol ervaren. Krantenberichten over de verkoop van het hakbare hout "met het recht van naasting door den koper van den ondergrond mits 5% bijbetalende" veroorzaakten in kringen van natuurliefhebbers grote commotie. In Dieren leidde dit tot de oprichting van een commissie die zich voornam het te verkopen landgoed te vrijwaren "voor ongewenste koopers althans voor sloopers". Op 29 september

De Burmania Allee.

1910 schreven de bestuursleden een brief aan R.F. baron van Heeckeren van Wassenaer, waarin zij de hoop uitspraken dat hij een gedeelte van te veilen goederen bij zijn bezit zou willen voegen. Er was echter meer nodig om de baron tot handelen te brengen.

Op 31 oktober 1910 werden, zoals aangekondigd in de veilingcatalogus, 97 percelen hout verkocht. De rentmeester van Middachten bracht hiervan schriftelijk verslag uit aan zijn collega van Twickel, rentmeester Bitter. "Het is ver boven de taxatie gegaan", schreef hij. "De kopers hebben als gekken geboden omdat ze menen dat er toch een koper voor alles zal komen en zij dan hun 5% in hun zak kunnen steken". 'De graaf' (Bentinck van Middachten) drong erop aan het landgoed niet "in sloopers handen" te laten vallen.

"De algemeene vrees is dat het voor een klooster zal worden aangekocht en dat zou wel vreeselijk zijn." In een volgende brief werd dit gepreciseerd met de mededeling "Dezer dagen zijn er paters geweest die het bosch hebben gezien en er wijzen verschillende omstandigheden op dat de Roomschen er mee bezig zijn". Deze correspondentie leidde tot actie. Bitter kwam per auto naar Dieren om enkele percelen te bekijken.

Natuurmonumenten

Tijdens de bezichtiging kwam hem ter ore dat de nog jonge Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten de Leuvenemse bossen aankocht. Hiervoor waren binnen 14 dagen voor meer dan fl. 200.000,00 aan inschrijvingen op obligaties binnengekomen. Aan contributies ontving Natuurmonumenten jaarlijks fl. 5000,00. Zo ontstond het idee om over te gaan tot een gezamenlijke koop. De baron besloot het oostelijk gedeelte van Hagenau met een omvang van 162 hectare aan te kopen, waardoor Natuurmonumenten zich op kon werpen als koper van het westelijk gedeelte van het landgoed Hagenau, ter grootte van 374 hectare.

Op 10 november 1910 ontving baron Van Heeckeren daarvoor een bedankbrief van de penningmeester van de vereniging, mr. Van Tienhoven. Na een gesprek ter nadere definiëring van de gezamenlijke aankoop volgde op 1 februari 1911 de overdracht. De beide kopers hadden samen

een groot deel van het landgoed in handen gekregen. Ruim honderd hectare ging naar andere kopers. Graaf Bentinck voegde het gedeelte rondom de Willemsberg aan zijn bezit toe. In hetzelfde jaar nog stelde de Nederlandse Heidemaatschappij voor

de baron een rapport op van de situatie van het complex en de mogelijkheden tot exploitatie.

Aafke Brunt

Edelherten in bastgewei grazen in het Wolvenbos, een onderdeel van het landgoed Hagenau.

Hagenau anno 2011

Momenteel beslaat het Hof te Dieren 1000 hectare. Het omvat het park van het voormalige huis, de uiterwaarden langs de IJssel, bossen en woeste gronden in de Schaddevelde bij Laag Soeren en bossen en akkers op Hagenau. Op Hagenau past Twickel geïntegreerd bosbeheer toe. Daarbij is de cultuurhistorie leidend. Ieder jaar proberen we 80% van de bijgroei te oogsten. Dankzij de rijke bodem hoeven we nauwelijks te planten. We kunnen bijna volstaan met natuurlijke verjonging. Wel zijn de lanen van het sterrebos en de andere stadhouderlijke lanen van een dusdanige leeftijd en vitaliteit, dat ingrijpen noodzakelijk is. De laatste 20 jaar hebben we hier op ingezet. Gekapte delen worden heringeplant.

Het geogste hout verkopen we aan de Nederlandse rondhout-industrie en de houtzagerij van Twickel. Hagenau grenst aan Dieren. Aanwonenden en re-

creanten maken er intensief gebruik van. De NS-wandelroute die Hagenau en landgoed Middachten doorkruist, is vorig jaar uitgeroepen tot mooiste wandeling van Nederland.

Door de voedselrijke bodem hebben we te maken met een hoge wildstand van grote hoefdieren zoals zwijnen, edelherten en damherten. Dit begint problemen te geven, omdat deze dieren jonge eiken en beuken vernielen. Door een gericht jachtbeheer slagen we erin om het aantal te reguleren, zoals de provincie verlangt, en de zichtbaarheid van het wild voor de recreant te behouden. Door de familieband en het feit dat doelstelling, visie en bedreigingen identiek zijn, werken we samen met Middachten. Houtverkoop, toezicht, jacht en beheer vinden gezamenlijk plaats of in onderling overleg.

Wilke Schoemaker

Grafheuvel op het Koematenveld

De waarde van Twickel ligt niet alleen bovengronds

Historicus en amateur archeoloog/paleontoloog Dick Schlüter uit Enschede vindt dat het landgoed Twickel niet alleen bovengronds veel interessante zaken te bieden heeft, maar dat de ondergrondse historie ook aandacht behoeft en zo kan bijdragen aan de aantrekkelijkheid voor het publiek.

Wie wel eens een bezoek heeft gebracht aan het Teylers museum in Haarlem heeft daar ook walviswervels aangetroffen afkomstig uit Delden. Hoe zijn die in Delden en vervolgens in Haarlem terecht gekomen? Dat heeft alles te maken met het graven van de Twickelervaart in 1771.

Tijdens het graven werden opmerkelijke ontdekkingen gedaan. Ter hoogte van het Koematenveld vonden de arbeiders verschillende 'aschpötte' oftewel urnen. De restanten van dit langgerekte grafveld uit de Late Bronstijd en de Vroege IJzertijd zijn te zien vanaf de Secr. Engelbertinkstraat. De vondsten die daarna werden gedaan waren nog veel verbazingwekkender. De gravers vonden grote botten en wervels afkomstig van walvissen, afdrukken van schelpen, schelpkernen en haaiantanden. Dit kon alleen maar duivelswerk zijn of afkomstig van de zondvloed. Het verhaal over de vondsten bereikte in Engeland de Zwitserse geoloog Jean-André Deluc. Deze bezocht in 1778 de locatie in het Hellegaterveld, die vanaf dat moment de geschiedenis is ingegaan als de klassieke eerste vindplaats (!) van het zogenoemde

Tertiair. Later werd vastgesteld dat de lagen afkomstig waren uit de periode Mioceen, onderdeel van het Tertiair en meer dan 5 miljoen jaar oud waren. Ook de eerste geoloog van Nederland, W.C.H. Staring (1808-1877), heeft hier materiaal verzameld (wat in Leiden terecht is gekomen en thans deel uitmaakt van de collectie van Nationaal natuurhistorisch museum Naturalis).

Komen wij hierover enige informatie tegen in de omgeving van de Almelse brug over de Twickelervaart? Niets van dat alles en naar mijn mening is dat een gemiste kans. De locatie verdient het om na onderzoek door specialisten de status van geologisch monument te krijgen. Via een te ontwerpen presentatie kan het publiek vervolgens kennis nemen van deze unieke geologische locatie.

Ook de vlakbij gelegen grafheuvels op het Koematenveld moeten veel meer toegankelijk worden gemaakt en van informatie voorzien zoals ook elders in Twente is gedaan met grafheuvelcomplexen waar de begroeiing is verwijderd. Het verhoogt de toeristische aantrekkelijkheid van dit

gebied en doet recht aan de cultuurhistorische waarde. Ook elders op het landgoed zijn in de loop der jaren archeologische vondsten gedaan of liggen grafheuvels (bijv. bij het kruispunt Rijssenseweg/Langenhorsterweg). Deze vondsten bevinden zich voor een belangrijk deel in de collectie van het Provinciaal archeologisch depot 'Ad Verlinde' in Deventer. Waarom komt er geen inrichting in één van de bouwhuizen van Twickel of in een bijgebouw op het erf van boerderij Wendezoel? Met behulp van de vondsten - Het Oversticht stelt deze zonder problemen beschikbaar als er sprake is van een beveiligde presentatie - kan de bewoningsgeschiedenis van het landgoed prachtig worden geïllustreerd.

Een ander interessant fenomeen wat volgens mij veel kansen in zich heeft, is de zoute artesische bron die in 1886 in de kasteeltuin werd aangeboord. In opdracht van R.F. baron van Heeckeren van Wassenaer (1858-1936) was er een dieptebooring gedaan ten gunste van schoon drinkwater. Het pekewater wat omhoog kwam had te maken met de zoutlagen die tot op de dag van vandaag door AKZO in Hengelo worden geëxploiteerd. De betreffende bron is jammer genoeg in vergetelheid geraakt. Hoe mooi zou het niet zijn om deze opnieuw te gaan gebruiken in relatie met de behoefte aan 'welness'. De stichting Twickel is eigenaar van hotel De Zwaan in Delden. Dit hotel-restaurant, kan onderscheidend vermogen krijgen als het mogelijk wordt gemaakt om daar te baden in fossiel pekewater. De afstand tussen kasteeltuin en hotel is minder dan een kilometer. Delden als kuuroord en hotel De Zwaan als kuurhotel is, wanneer je er langer over nadenkt, helemaal niet zo'n slecht idee.

De waarde van Twickel reikt naar mijn mening verder dan hetgeen bovengronds aan natuur en cultuurhistorie te bewonderen is. Stichting Twickel is ook verantwoordelijk voor hetgeen ondergronds aanwezig is en daar valt nog veel eer te behalen. Het zal de bijzonderheid en kwaliteiten van het landgoed alleen maar vergroten!

Dick Schlüter, historicus

De rubriek "Zicht op Twickel" staat open voor diegenen die een opiniërende bijdrage over het landgoed en haar positie in de maatschappij willen leveren.

Tegel uit kasteel Twickel in nieuw standaardwerk

Een wandtegel in een schouw op kasteel Twickel is opgenomen in het boek 'Mythologische Voorstellingen op Nederlandse Tegels Metamorphosen naar Ovidius - herders - cupido's - zeewezens'.

Het 400 pagina's tellende boek, rijklijk geïllustreerd, is geschreven door Jan Pluis en Reinhard Stupperich. Pluis heeft in het verleden een aantal standaardwerken over de Nederlandse wandtegel geschreven. Stupperich is directeur van het Archeologisch Instituut van de Universiteit van Heidelberg en een kenner op het gebied van de Romeinse mythologie. In het boek staan de Metamorphosen van de Romeinse

schrijver Ovidius centraal. Toen de verhalen van Ovidius in de Renaissance opnieuw werden verspreid en gelezen, brachten verschillende kunstenaars deze verhalen in beeld. Dit gebeurde onder andere in prentvorm en hierbij namen kunstenaars probleemloos elementen van andermans werk over. Prenten met mythologische voorstellingen dienden op hun beurt in de zeventiende en achttiende eeuw als voorbeeld voor tegels. Er werd echter nooit een onderschrift toegevoegd zoals dat bij het prentvoorbeeld wel gebruikelijk was. De interpretatie van de voorstelling op deze tegels is daarom lastig zonder een grondige kennis van de klassieken. Jan Pluis en Reinhard Stupperich hebben voor hun boek een aantal groepen tegels met mythologische voorstellingen zo volledig mogelijk in kaart gebracht. Ook is voor een groot aantal tegels de relatie vastgesteld met het oorspronkelijke prentvoorbeeld. Het onderzoek van de twee auteurs maakt het nu beter mogelijk om individuele tegels met vergelijkbare stijlenmerken, maar zonder een mythologische voorstelling, toe te schrijven aan een bepaalde tegelbakkerij of zelfs aan een bepaalde schilder.

Op kasteel Twickel is in de Drostenkamer op de begane grond een schouw met betegeling aanwezig, waaruit één tegel als voorbeeld is opgenomen in het nieuwe werk van Pluis en Stupperich (zie afbeelding). Het betreft een tegel met een blauw landschapsdecor (een zogenaamd landschap heel over) met daarop een toren met vuurbaken. De marmeren schouw uit 1737 werd rond 1900 geplaatst in het kader van de vernieuwing van het interieur in opdracht van de toenmalige eigenaar van Twickel, R.F. baron van Heeckeren van Wassenaer (1858-1936). Enige tijd later werd in de schouw de - eveneens antieke - betegeling aangebracht. Het type tegel met blauw landschapsdecor dat daarvoor werd gebruikt is vrij zeldzaam en werd gemaakt in Rotterdam in de eerste helft van de

De tegel met blauw landschapsdecor is vrij zeldzaam.

achttiende eeuw. Op grond van de schilderstijl schrijft Jan Pluis deze landschapstegels toe aan Cornelis Boumeester (1652-1733). Boumeester was een tegelschilder die lange tijd in een tegelbakkerij aan de Delftsevaart te Rotterdam heeft gewerkt. De kunde van de tegelschilder was mede bepalend voor de kwaliteit van een tegel, die in meerdere stadia door verschillende mensen werd gemaakt.

De tegels met landschappen in Twickel vervullen een sleutelrol in de toeschrijving van een specifieke groep tegels met mythologische voorstellingen aan de tegelbakkerij waar Boumeester in dienst was. Zowel de tegels met landschap als die met een mythologische voorstelling werden in de tegelbakkerij aan de Delftsevaart gemaakt en behoren tot de beste kwaliteit die er destijds in Rotterdam werd geproduceerd. Niet voor niets werden producten uit dezelfde tegelbakkerij toen al onder meer in kastelen en paleizen in Duitsland, Frankrijk en wellicht Engeland aangebracht. De gebruikte decors en de prentvoorbeelden van de betegeling in de schouw verdienen nader onderzoek.

Prosper de Jong

Jan Pluis en Reinhard Stupperich 'Mythologische Voorstellingen op Nederlandse Tegels Metamorphosen naar Ovidius - herders - cupido's - zeewezens' ISBN 978-90-5997-090-8. Primavera Pers Leiden.

Schouw in de Drostenkamer van Twickel.

Jan Klaassen en Snikhals in gevecht op Twickel!

In het Twickelblad schrijft Christine Sinninghe Damsté geregeld over de kinderjaren van Marie, George en Rodolphe van Heeckeren op kasteel Twickel. Dit keer heeft zij zich laten inspireren door een aantekening van Rodolphe in zijn geschiedenisboek en leest u meer over een eeuwenoud volksvermaak, het poppenkastspel.

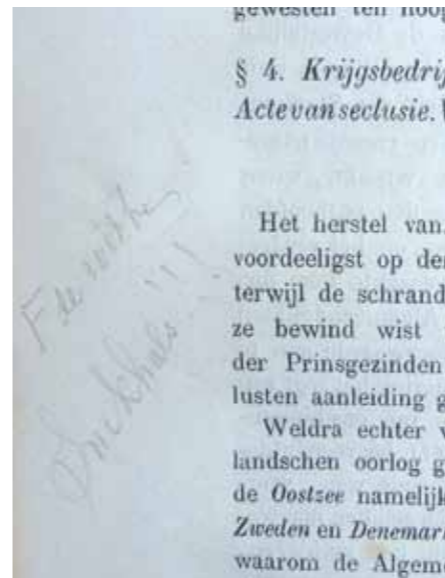
In de zomer van 1870 zat Rodolphe van Heeckeren (1858-1936) te lezen in zijn *Handleiding tot de kennis der Vaderlandsche Geschiedenis* door Lodewijk Mulder. Rodolphe had speciale belangstelling voor het hoofdstuk 'Krijgsbedrijven in de Oostzee' (1658-1662), omdat daarin werd geschreven over de roemruchte luitenant-admiraal Jacob van Wassenaer Obdam (1610-1665) Rodolphe las niet alleen over zijn heldendaden, maar ook over die van raadpensionaris Johan de Witt (1625-1672) die door 'zijn schrandere het stadhouderlooze bewind wist te handhaven tegen de ontevredenheid der prinsgezinden'. Nadat Rodolphe dit gelezen had noteerde hij met potlood in de kantlijn: Johan de Witt: Snikhals!!! Met drie stevige uitroeptekens. Vanwaar deze vermakelijke reactie, vroeg ik mij af?

Poppenkastspeler

Snikhals was een bespotten figuur uit de populaire poppenkast van Jan Klaassen en Katrijn en de personificatie van Johan de Witt. Rodolphe kende de 'trompetterslegende' over Jan Klaassen uit het boek *Jan van Diemen 'uit den tijd van de oorlogen tusschen de Hollandsche Republiek en Engeland 1665-1672'*, geschreven door E. Gerdes. Hierin stond het volgende: Er heeft in ons land een man geleefd, die door zijn naam de poppenkast vereeuwigd heeft. Hij heette Jan Klaaszoon en diende als trompetter bij de lijfgarde van prins Willem II. Toen Willem II in het jaar 1650 gestorven was, waren velen, waaronder Johan de Witt, niet ingenomen met de prins van Oranje en wilden een eigen gezag, een soort van republiek.

Maar het gewone volk was op de hand van Oranje en wilde dat de zoon van Willem II, toen nog een kind, stadhouder zou worden. Zo ontstonden botsingen tussen volk en regering, welke soms bloedig afliepen. Onder hen die Oranje trouw wilden blijven, behoorde ook de trompetter Jan Klaaszoon. Hij wilde geen eed van trouw aan de Staatsgezinde Partij afleggen en nam ontslag uit de krijgsdienst. Om zijn brood te verdienen werd hij poppenkastspeler in Amsterdam.

De grootte Poppenkast, de vermakelijke geschiedenis van Jan Klaassen en Katrijn, met acht gekleurde litho's en beweegbare onderdelen, uitgegeven in 1862 door H. Nijgh te Rotterdam.

De aantekening van Rodolphe op een pagina uit *Handleiding tot de kennis der Vaderlandsche Geschiedenis*.

Stokpop

Het poppenspel was al een eeuwenoude vorm van volksvermaak, maar Jan Klaassen gaf er een nieuwe draai aan, hij maakte zichzelf en zijn vrouw Katrijn tot hoofdpersonen en voerde ook een personage op die de nieuwe machthebber moest voorstellen: de raadpensionaris Johan de Witt en hij noemde hem spottend Snikhals. Snikhals was een 'stokpop', waarvan de hals heel lang kon worden. Volgens de beschrijving uit die tijd droeg hij het kostuum van een raadsheer, sprak hij geen woord, snoof (snikte) hij alleen maar en rees door middel van de stok zijn hoofd steeds hoger en hoger in de poppenkast. Snikhals voelde zich immers hoog verheven boven iedereen en was de vertegenwoordiger van de rijke arrogante burgerij, de kapitaalcrachtige kooplieden, gehaat bij het gewone volk. We weten allemaal hoe het is afgelopen met Johan de Witt, hij werd in het Rampjaar 1672 door een woedende menigte vermoord. Het eind van het poppenkastverhaal was altijd hetzelfde: Jan Klaassen schold Snikhals uit voor 'grote landsdief' en 'uitgerekte verrader' en gaf hem tot slot een flink pak rammel met zijn stok.

Rodolphe bedoelde zijn 'Snikhals met drie uitroeptekens' vast en zeker ook spottend. Het impliceert zijn voorkeur voor de Oranjes, terwijl Jacob van Wassenaer Obdam destijds helemaal niet zo Oranjegezind was. In hetzelfde hoofdstuk van het bovengenoemde geschiedenisboekje

worden de kwaliteiten van luitenant-admiraal Jacob van Wassenaer, Heer van Obdam genoemd en 'zijne regtschapenheid en gehechtheid aan de Staatsgezinde Partij' geprezen. Rodolphe beschouwde Jacob van Wassenaer Obdam als familie, hoewel er tussen hen geen directe 'bloedband' was. Jacob van Wassenaer Obdam was een voorvader van Marie Cornélie van Wassenaer (1799-1850), de eerste vrouw van Rodolphe's vader, J.D.C. van Heeckeren (1809-1875). Rodolphe en zijn familie waren twee eeuwen later trouwe aanhangers van het koningshuis. Zijn ouders hadden functies aan het hof te Den Haag en onderhielden goede relaties met de Koninklijke familie. De kinderen Van Heeckeren werden zelfs uitgenodigd op het Koninklijk kinderbal op Paleis Noordeinde.

De Grootte Poppenkast

Zo is er een typisch Hollandse variant ontstaan op het al eeuwen oude en in verschillende landen in Europa bekende poppenkastspel. De propagandistische bedoelingen van de voorstellingen van Jan Klaassen luwden in de loop der tijd. In latere jaren zat hij zwaar onder de plak van zijn kwaaië wijf Katrijn en werden de ruzies tussen beide echtelieden het onderwerp van de poppenkastvoorstellingen. Ook Marie, George en Rodolphe hebben hier-

Rodolphe van Heeckeren van Wassenaer.

van kunnen meegenieten dankzij hun beweegbare poppenkastboek: *De grootte Poppenkast, de vermakelijke geschiedenis van Jan Klaassen en Katrijn*, met acht gekleurde litho's met beweegbare onderdelen, uitgegeven in 1862 door H. Nijgh te Rotterdam. Tijdens de voorstelling werden de toeschouwers gestimuleerd luid mee te zingen terwijl ze de figuren in de poppenkast in beweging konden zetten door papieren strookjes heen en weer te schuiven. De verschillende scènes zullen toen hilarisch geweest zijn, vandaag de dag is de humor niet meer helemaal te begrijpen. Jan Klaassen beschimpt alle tegenspelers in de poppenkast en mept er flink op los; Katrijn en haar kind, de diender, de clown en de moor moeten het allemaal ontgelden, totdat Jan zich vergist in zijn kracht. In de laatste scène geeft hij zich gewonnen als hij in de benen wordt gegrepen door het dappere hondje Fidel. Grappig is dat de moor met een wonderlijk accent spreekt: 'ikke gehoord heb, jij Jan Klaassen altoos ruzie zoek!'

De kinderen werden gestimuleerd uit volle borst mee te zingen met de liedjes in het boek. In verschillende 'tonelen' zingt Jan Klaassen vermakelijke verzen op melodien van toen bekende liederen, zoals het studentenlied 'lo Vivat' en 'schem vreugde in het leven' of de bakerliedjes 'daar liep een patertje' en 'Alle eendjes zwemmen in het water'. In het zevende toneel, getiteld Jan Klaassen en Fidel, zingt Jan een strijdlid op de melodie van 'Wien Neêrlands Bloed'. Dit door Hendrik Tollens geschreven gedicht, was het officiële Nederlandse volkslied tussen 1817 en 1932.

Jan Klaassen, met zijn gebochelde rug en lange kromme neus, is een nakomeling van de schertsfiguren uit de 17e eeuwse Italiaanse Commedia dell' arte. Dit volks-toneel raakte in de 18e eeuw uit de mode, maar de ondeugende personages keerden terug in veel 19e eeuwse kinderboeken omdat ze zich uitstekend leenden als rolmodel voor goed en slecht gedrag, destijds een geliefd kinderboekenthema.

Christine Sinninghe Damsté

Slipjacht “harmonieus spel mens en dier”

Op donderdag 17 maart was het landgoed Twickel het decor van een slipjacht georganiseerd door de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging (KNJV).

De slipjacht is van oorsprong een vossenjacht. Men kan eigenlijk niet meer spreken van een jacht. Er wordt niet meer op de vos gejaagd en dus ook niet geschoten. Een uur van tevoren wordt er met de slip een reukspoor getrokken. De slip is een lap gedrenkt in vossenurine. De honden (meute) met de ruiters volgen dit spoor. Tijdens de jacht nemen de ruiters natuurlijke hindernissen waarbij een alternatief geboden moet worden. De jacht bestaat uit drie runs. Jachthoornblazers maken de eerste run kenbaar en sluiten de slipjacht na de derde run weer af. De honden krijgen ‘the kill’, een groot stuk pens te verdelen als beloning voor hun speurwerk.

Voorafgaand aan de slipjacht op het landgoed Twickel werd het jachtgezelschap verwelkomd door Roderik graaf zu Castell-Rüdenhausen in het bijzijn van enkele bestuurders van de stichting op het bordes van Twickel. Na de eerste run werd op erve Pierik een stop ingelast. De tweede run eindigde bij de boerderij Perseverance van de familie Brugman. In deze fantastische ambiance kwam het gezelschap met de meute weer even tot rust. Ruiter ing. W. van Vliet tot uw redacteur: “Let wel, voornamelijk is jacht achter de meute allerminst een cross- en country, maar de innerlijke vreugde van het harmonieuze spel tussen mens en dier in een mooie landschappelijke omgeving”. De derde run werd op de Deldener Es afgesloten met de laatste ‘kill’.

*Helmig Kleerebezem
(Met dank aan de KNJV)*

Wandelen door weilanden op de Zenderense Es

Dit voorjaar zijn nieuwe wandelpaden aangelegd op het Twickelse deel van de Zenderense es. De paden zijn in totaal 1250 meter lang en voeren uitsluitend over weilanden van agrariërs. Tegelijk zijn ook de beplantingen op erven en in het landschap verbeterd.

Opvallend is dat de werkzaamheden voortgekomen zijn uit onvrede bij de bewoners over allerlei plannen. Zij werden eind vorige eeuw geconfronteerd met diverse ontwikkelingen in het gebied. Het waterschap had plannen voor de Azelerbeek en de gemeente Borne ontwikkelde met Hengelo grote uitbreidingsplannen. Er was nieuwbouw tot aan de Azelerbeek gepland. En ook de Reconstructiewet, die in gebieden met intensieve veehouderij problemen (dierziekten, verzuring) moest beperken, wierp haar schaduw vooruit. Het gebied rond Almelo, Borne en Bornerbroek werd onder de naam Hart van Twente aangewezen als proefgebied voor deze reconstructie. Als inbreng in dit pilot-project presenteerden de landgoederen Het Weleveld, Huis Almelo en Twickel een plan dat gericht was op het zoveel mogelijk open houden van het gebied tussen Almelo en Borne, het zogenaamde WAT-venster. Borne begon zich inmiddels te bezinnen op haar rol in de Twentse stedenband.

De projectgroep Zenderense Es-zuid.

Moest het een een 'rode verbindingschakel' of een 'groene wig' zijn. Het werd

het laatste. Deze keuze leidde tot een nieuw plan: de Zenderense essen. Dit is het open gebied tussen Borne en Zenderen waar de spoorlijn Hengelo- Almelo dwars door heen loopt. Het plan bevatte een goede analyse van het gebied maar was te ambitieus door het grote ruimtebeslag dat vooral op landbouwgronden werd gelegd. Het plan vond geen draagvlak bij bestuurders en burgers.

Tijdens de besprekingen voor de Zenderense Essen besloten de bewoners van het Twickelse deel zelf de koe bij de horens te vatten en een plan te maken. Dit deel ligt tussen de A1 en de spoorlijn. Het is een fraai agrarisch gebied waar 8 historische Twickelerven liggen. Aan de noordwestzijde loopt de Azelerbeek. Bewoner Wim Jansen werd voorzitter van de projectgroep en hij werd ondersteund door de pachters Oosterveld, Knoef, Beltman, en Geerdink/Konink. Namens de Stichting Twickel was Hans Gierveld bij de planvorming betrokken. In dit eigen plan, genaamd Zenderense Es-zuid, is rekening gehouden met de wensen van het waterschap, de recreatieve mogelijkheden, het landschap en de landbouw. Behalve de wandelpaden en het herstel van landschappelijke en erfbeplanting is het terugdringen van sluipverkeer een onderdeel. De gemeente Borne heeft de financiële middelen vrijgemaakt om de inrichting en het onderhoud te betalen. Nu is het aan de wandelaar om van het gebied te genieten. Zij zijn te gast bij de agrariërs die deze recreatieve

voorzieningen als groene dienst aan de burgers aanbieden.

Wat is er overgebleven van alle andere plannen? Voor het gebied langs de Azelerbeek loopt nog een 'gebiedsproces'. In het gebied Zenderense Es-zuid wordt de Azelerbeek heringericht volgens het plan dat de bewoners hebben opgesteld. Eind 2012 moet dit gedeelte gereed zijn. De gemeente Borne werkt aan het openhouden van de Groene Poort, het gebied tussen Almelo en Borne. De plannen passen heel goed bij de visie van de eigenaren van de landgoederen Weleveld, Huis Almelo en Twickel. Helaas werkt de gemeente Borne tegelijk aan plannen voor de noordwestelijke rondweg. Deze is nodig als alternatief als de "knip" in de bestaande provinciale weg Almelo -Hengelo ter hoogte van de uitbreidingswijk Stroomesch/Bornsche Maten doorgaat. Afhankelijk van de tracékeuze vormt deze nieuwe weg een forse aanslag op dit deel van het landgoed Twickel. En als het dan moet, dan moet de weg zo dicht mogelijk langs de bestaande bebouwde kom worden aangelegd. Daarover hebben de gemeente en de Stichting Twickel in het verleden al afspraken gemaakt. Liever ziet Twickel dat Borne de verbinding tussen haar oude kern en de nieuwbouwwijk De Bornsche Maten op een goedkopere en efficiëntere manier realiseert.

*Hans Gierveld
adjunct rentmeester*

Roy Schuurman beheerder Twickel Zuid en Lage/Brecklenkamp

Per 18 april jl. is Roy Schuurman (33) begonnen als "groene" beheerder van het zuidelijk deel van het landgoed Twickel en de bezittingen van Twickel in Lage en Brecklenkamp.

Roy Schuurman

Tot nu toe was Gert Jan Roelofs de enige groene beheerder van het landgoed Twickel. Het beheer van de bossen, natuurterreinen en het landschap van het grote en complexe landgoed stelt echter steeds hogere eisen. Ook de administratieve taken die met het beheer samenhangen zijn sterk toegenomen. Al deze werkzaamheden waren niet meer te doen door één beheerder. Daarom is besloten een tweede

groene beheerder aan te stellen die samen met Gert Jan Roelofs verantwoordelijk zal zijn voor het "groene beheer" van het landgoed. Gert Jan zal zich daarbij toeleggen op het noordelijke en meest intensieve deel van het landgoed Twickel. Roy krijgt de verantwoordelijkheid voor het zuidelijk deel van het landgoed Twickel. Ook is hij verantwoordelijk voor het dagelijks beheer van het landgoed Lage ten noorden van Ootmarsum en aangrenzende terreinen in Brecklenkamp.

Roy heeft de Hogere Bosbouw- en Cultuurtechnische School in Velp afgerond. Daarna werkte Roy onder meer als projectmedewerker bij Landschapsbeheer Drenthe waar hij ruime ervaring heeft opgedaan bij het beheer van boerenerven, bos- en natuurterreinen en historische buitenplaatsen. Met name de variatie in werkzaamheden bij de Stichting Twickel, de onderlinge samenhang van cultuur en natuur, het verantwoord beheren van het landgoed en de verbondenheid hiermee spreken hem bijzonder aan.

Albert Schimmelpenninck

Het zware onweer van 11 mei heeft landgoed Twickel niet onberoerd gelaten. Een markante eik is door de bliksem getroffen. Deze eik markeerde de plaats waar de oude Havezathe de Hagmolen gestaan heeft. De eik raakte zodanig beschadigd dat besloten is de boom te vellen. Uitbrekende takken en vallend hout vormden een te groot risico voor de wandelaars en fietsers.

Citrus enten op Twickel

De hoveniers van Twickel krijgen regelmatig vragen over het houden van citrusbomen. Daarom wordt op vrijdagmiddag 22 juli van 13.30 tot 16.00 uur een speciale informatiemiddag gehouden. In de moestuin aan de Twickelerlaan zijn hoveniers aanwezig om informatie te verstrekken. Buitenplaatshovenier Marc ter Horst licht toe hoe citrussen geënt moeten worden.

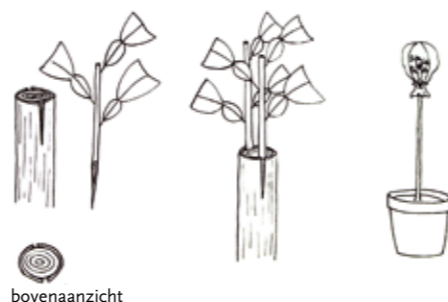
De citruscollectie van Twickel maakt deel uit van de Nationale Plantencollectie. Twickel heeft daarom de verplichting het genetisch materiaal van de citrusbomen die soms meer dan 300 jaar oud zijn, veilig te stellen. Hier zijn twee methodes voor gekozen. De eerste methode is het op sterk water zetten van bepalende kenmerken (twijgen, bladeren, bloesem en vruchten). De tweede methode is enten, zodat er een exact kopie van het origineel gekweekt wordt. Dit doen wij niet alleen omdat de stichting Nationale Plantencollectie dit voorschrijft, maar vooral omdat wij er veel belang aan hechten dat de collectie compleet blijft.

Om tot een goede manier van enten te komen hebben we enkele kenners op dit gebied geraadpleegd, onder andere de heer J. van Dongen, hovenier van 't Loo en de heer M. Kelleners, hobbyist en verzamelaar. Uiteindelijk zijn we gekomen op een entme-

thode die de schilverdeling genoemd wordt. Hierbij wordt een sappig en in de kern net verhoude twijg schuin afgesneden en onder de bast geschoven van een gekopte onderstam van pinkdikte (zie tekeningen). Onderstammen die we daarvoor gebruiken zijn zaailing Citrus aurantium. Deze boompjes zijn vijf á zes jaar oud, zo'n anderhalve meter hoog en gegroeid uit een pitje. Dat laatste klinkt heel logisch, maar citrus laat zich ook heel makkelijk vermeerderen door stekken. Zaailingen hebben simpelweg meer groei-kracht.

Vermeerderen

Het gaat als volgt. Bij een zoals hierboven beschreven boompje wordt met een scherpe en in alcohol schoongemaakte snoeischaar de kroon van de stam geknipt. Met een mesje maken we een lengtesnede van drie á vier centimeter door de bast op het uiteinde van de stam. Vervolgens vouwen we de bast een beetje open en schuiven

het entje in de ontstane ruimte. Dit entje is een takje van de te vermeerderen boom. Het is een paar millimeter dik met vijf á zes gehalveerde bladeren en een zorgvuldig schuin afgesneden onderkant. Op de onderstam worden twee enten geplaatst om de kans tot slagen te verdubbelen. Mochten beide enten aanslaan dan wordt de minst mooie uitgebroken. Als beide blijven staan, groeien ze tegen elkaar en bestaat de kans dat in de toekomst de helft van een boom uitbreekt (plakoxsel-effect). De reden dat de bladeren gehalveerd zijn is om overmatige verdamping te reduceren. De bastvaten zijn na het enten doorsneden en dat duurt een tijdje voor deze vergroeid zijn. Zorg ervoor dat tijdens het enten de raakvlakken vochtig of nat zijn. Zo drogen de onderdelen niet uit en je steekt de enten veel makkelijker onder de bast. Wat ook helpt de slagingskans te verhogen is om heel voorzichtig iets van de schil van de

Twee foto's van dezelfde boom (geënt in 2008). Op de bovenste foto is goed te zien waar de tweede ent gezeten heeft. Op de onderste foto ziet men een naadloze overgang tussen onderstam en ent.

onderkant van de ent af te snijden. Niet te veel, want dan wordt de ent te zwak.

Vochtige watten

Als de enten gezet zijn wordt alles luchtdicht afgebonden met laboratoriumfilm of parafilm. Dit materiaal heeft de eigenschap om uit te rekken en iets elastisch te worden door de temperatuur van je vingers. De bovenkant kan ingesmeerd worden met entwas, maar wij gebruiken hier zuurvrije kit voor (verkrijgbaar bij de bouwmarkt).

Het is van belang een hoge luchtvochtigheid om de ent te creëren en daarom wordt het ent-gedeelte in een plastic zak met vochtige watten geplaatst. Het is verstandig om twee beugeltjes over de kop te plaatsen en daar de zak overheen te leggen. Het is hier regelmatig

voorgekomen dat door de condens de zak gaat leunen op de enten en dat deze daardoor uitbreken.

Plaats ze vervolgens in een warme kas en controleer de komende tijd op schimmel en voldoende vocht in de watten. Als alles goed gaat dan vallen na twee tot drie weken de blaadjes af en worden er vervolgens nieuwe gevormd. Als de nieuwe bladeren minder broos zijn, kan men ze langzaam laten acclimatiseren door eerst een opening in de zak te maken en later de zak helemaal te verwijderen. Dit alles moet aan het begin van de zomer tot hoogzomer te gebeuren. In deze periode is er sprake van de meeste sapstroom en laat de bast het beste los.

Oranjerie

Bij ons gaat ook niet alles vlekkeloos en de fout die wij gemaakt hebben is dat wij de

De citrusboom behoort tot de oudste cultuurgewassen van de mensheid. 2000 Jaar v. Chr. was de boom in China al in cultuur. Citrusbomen hebben unieke eigenschappen zoals het tegelijkertijd dragen van bloemen en vruchten. Bovendien kunnen ze heel oud worden. Sinds oeroude tijden zijn ze symbolen voor eeuwige jeugd en vruchtbaarheid.

Twickel bezit 22 oude bomen, met een leeftijd tussen de 150 en 300 jaar en een 20-tal jonge bomen. De oude staan in de zomer voor de oranjerie, de meeste jonge in de moestuin. Van half oktober tot half mei staan alle bomen ter bescherming tegen de kou in de oranjerie.

Het assortiment van Twickel bevat met name soorten die vanaf de 17-de eeuw populair waren op paleizen en buitenplaatsen. Het bezit van een verzameling citrusbomen gold als een belangrijk statussymbool. De citrus die het meest op Twickel voorkomt is de Citrus aurantium (de bittere sinaasappel).

Er zijn in ons land nog een gering aantal verzamelingen citrusbomen over. De collectie van Twickel behoort tot de grootste. Samen zijn de citrusbomen van Twickel en Paleis Het Loo ondergebracht in de Nationale Plantencollectie, wat betekent dat ze een beschermde status hebben.

(met dank aan Henk Saaltink)

Half mei worden de citrusbomen uit de oranjerie gehaald

eerste enten hebben laten overwinteren in de anjerkas. Deze betrekkelijk kleine kas staat 's winters ingesteld op ongeveer 15 graden, maar als in deze periode de zon schijnt, loopt de temperatuur op tot ver boven de 20 graden. Deze fluctuaties leiden tot onder meer bladval, extreme bloei en luizen. Die periode hebben we veel uitval gehad en bij de volgende generatie enten hebben we besloten om deze te laten overwinteren in de oranjerie. Hier is een veel stabielere milieu, waardoor ze de hele winter in rust staan. Op 22 juli kunnen vragen over citrus voorgelegd worden aan de hoveniers. Er zal een geschikt grondmengsel aangemaakt worden dat tegen een vergoeding verkrijgbaar is

Marc ter Horst

Vriendendagen onder een stralende zon in het Münsterland

Dit jaar waren er vier vriendendagen op 8, 9, 15 en 16 april. Een impressie van de tocht op zaterdag 16 april naar de 'Burgen die im Wasser träumen'.

De verwachtingsvolle vrienden stapten 's ochtends om half negen in de bus voor de rit naar het Münsterland. In verband

met het beperkte aantal personen per rondleiding door de beide kastelen vertrokken we dit jaar vier keer met één bus van

Groepsfoto voor het bordes van Burg Hülshoff.

Burg Vischering.

55 personen vanuit Delden. Een stralende zon keek alle dagen op ons neer.

Na aankomst bij Burg Hülshoff genoten we eerst van koffie/thee 'mit Kuchen' in het restaurant in de kelder van de burcht. Deze waterburcht ligt vlakbij Münster en is het geboortehuis van de dichteres Annette von Droste-Hülshoff. De ene helft van de groep kreeg eerst de rondleiding terwijl de andere helft een wandeling kon maken door het slotpark. Na drie kwartier werd er gewisseld. Tijdens de rondleiding - de rondleidster was gekleed in een japon uit de tijd van Annette - werden we deelgenoot gemaakt van de rijke geschiedenis van dit charmante Renaissancehuis. Na een warme lunch vertrokken we met volle magen naar dat andere zo indrukwekkende kasteel Burg Vischering.

Deze burcht is een goed voorbeeld van een middeleeuwse waterburcht uit de 13^e eeuw. Niet voor niets zeggen onze Oosterburen over hun kastelen in het Münsterland: 'Burgen die im Wasser träumen'. De rijke historie van dit machtige waterslot met haar omgeving werd met veel verve gebracht, waarna de dag op de binnenplaats werd afgesloten met koffie of thee. In de schaduw van de burcht bevonden zich vroeger twee watermolens, een oliemolen

Burg Hülshoff.

Agenda

Woensdag 31 augustus

Lezing over de Azelerbeek en omgeving in het Gemeenschapscentrum 'De Hoff' te Azelo met daarna een rondleiding door het gebied van 14.00 uur - 17.00 uur. Maximaal 30 personen.

Vrijdag 9 september

Kasteeldag.

Zaterdag 29 oktober

Bos werkdag in het Schijvenveld van 9 uur tot 12.30 uur.

Woensdag 9 november

Najaarslezing in 't Hoogspel over zilver door de heer Van Benteler.

en een korenmolen. Op de terugtocht was er voor ons gezelschap nog even tijd om langs Haus Havixbeck te rijden om een glimp op te vangen van de vroegere 'residentie' van Freiherr von Twickel. Hij was een afstammeling van de eerste bewoners van Twickel in Delden en via Borg Beuningen (bij Denekamp) vertrokken naar Havixbeck.

Klokslag tien voor zes reden we Stad Delden weer binnen. Daar aangekomen was iedereen het er over eens: het was een fijne en gezellige dag, mede door de inzet van de activiteitencommissie van de Vrienden.

Helmig Kleerebezem

Van de voorzitter

Albert Kienhuis (links) draagt de voorzittershamer over aan Paul Koppen de Neve (rechts).

Tijdens de jaarvergadering op 23 maart jl. zijn Albert Kienhuis en Gerard Nijhof als bestuurslid afgetreden. In het bestuur werden nieuw benoemd Harry Meijerink en André Luttkhedde.

Zelf ben ik benoemd als voorzitter en deze taak combineer ik met die van secretaris. Gelukkig hebben we als bestuur extra secretariële ondersteuning in de persoon van Elly van Wakeren. Ook vanaf dit podium wil ik namens de Vereniging Vrienden van Twickel beide vertrekkende heren bedanken voor hun inzet voor de vereniging. Vooral Albert wil ik bedanken voor zijn betrokkenheid bij het wel en wee van Twickel. Op zijn geheel eigen wijze fungeerde hij in vele zaken als de 'traide d'union' tussen de vele belangengroepen rond het Landgoed; de eigen achterban, de stichting, het Pact van Twickel, de activiteitencommissie, actiegroepen, om maar enkele in willekeurige volgorde te noemen.

Het zal nog een hele klus worden om het ontstane vacuüm adequaat op te vullen en de nieuwe bestuursleden heten we dan ook van harte welkom.

Onze plannen moeten in de zomer nog tot concrete acties uitgewerkt worden, maar wij hebben als doelstelling om meer - en vooral interactiever - te gaan communiceren met onze ruim 1700 leden.

Als afgeleide doelstelling willen we ons ledenbestand "vergroenen", d.w.z. vooral de jongere potentiële leden over de drempel helpen om lid te worden. We zullen dan ook op korte termijn de website ingrijpend gaan aanpassen, maar met speciale acties ook zichtbaarder worden voor niet-leden. Vervolgens willen we ons "Ogen&Oren" project verder invullen: projectgroepjes van leden die regionaal (ongewenste) ontwikkelingen, het landgoed Twickel betreffende, signaleren en dit terugkoppelen aan de vereniging en de Stichting Twickel. Voorbeelden zijn de parallelweg van de A1/A35 bij Borne en de N18 discussie bij Beckum. In ons periodiek overleg met de stichting is dit op verzoek van de stichting door ons opgepakt.

De vereniging draait geheel op vrijwilligers; dat is prima en daarom kunnen we de minimumcontributie ook laag houden. Maar ook de groep van vrijwilligers zou enige vergroening kunnen gebruiken. Concreet worden in dit verband een webmaster en geïnteresseerden voor het "Ogen&Oren" project gevraagd. Een mailtje naar secretaris@vriendenvantwickel.nl is voldoende.

Paul Koppen de Neve

Edouard André, een landschapsarchitect van internationaal niveau

Iedere vriend van Twickel kent de naam en het werk van de grote Duitse landschapsarchitect Eduard Petzold. In 1885 kwam hij naar Twickel voor de uitvoering van "die bedeutendste Anlage am Abend meines Lebens". Maar wie heeft er wel eens gehoord van zijn grote naam- en tijdgenoot de Franse paysagiste François Edouard André (1840-1911)? Terwijl Petzold het grote landschapspark voor de omgeving van Twickel ontwierp, vervaardigde Edouard André tekeningen voor de tuinen rondom het kasteel. Ter herdenking van het jubileum van zijn sterfjaar volgen hieronder een korte levensschets van André en een beschrijving van zijn plannen voor de tuinen van Twickel.

Hij wist zijn werkwijze goed aan te passen: André was een architect van internationale allure die in streken met een verschillend

Reproductie van een litho van de *Anthurium bicolor*, uitgegeven door het tijdschrift *La Revue Horticole* in 1985.

klimaat, zowel particuliere tuinen als openbare parken schiep. Zijn carrière heeft al snel een grote vlucht genomen. Deze was verankerd in de kennis die hij opdeed in het tuinbedrijf van zijn familie in Bourges, waarna hij onder meer een opleiding volgde bij de botanist Decaisne van het bekende museum d'Histoire Naturelle, naast de Jardin des Plantes in Parijs.

Successen

Op zijn twintigste kreeg André een aanstelling als hoofd tuinman van de stad Parijs. Hier werkte hij onder de befaamde préfet Hausmann en hoofd ingenieur Alphand, die hem opdracht gaven voor het scheppen van een landschapspark in de kalkgroeves van de Buttes-Chaumont. De opening van dit park vond plaats ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling in 1867. Het resultaat oogstte algemene bewondering.

In hetzelfde jaar won André de door de stad Liverpool uitgeschreven prijsvraag voor de invulling van het 150 hectare omvattende park Sefton. De realisatie van dit omvangrijke landschapspark bracht André regelmatig naar Engeland waar hij een klantenkring opbouwde onder mensen van naam. Hiermee was de naam van André als architect van internationaal niveau voorgoed gevestigd. Vele opdrachten volgden elkaar op en voerden de architect zelfs naar Vilnius, de hoofdstad van Litouwen. In de stad Luxemburg schiep André een park op de geslechte stadswallen, een project dat zich uitstrekte over een tijdperk van bijna 20 jaar. Vanaf 1890 werd André hierbij geholpen door zijn zoon René-Edouard André, die hem later zou opvolgen.

Botanist

Tussen de uitvoering van zijn opdrachten door reisde André als botanist naar Zuid-Amerika om daar op kosten van de Franse staat bijzondere planten te verzamelen. Hierdoor ontdekte hij in het Andesgebied

Edouard André

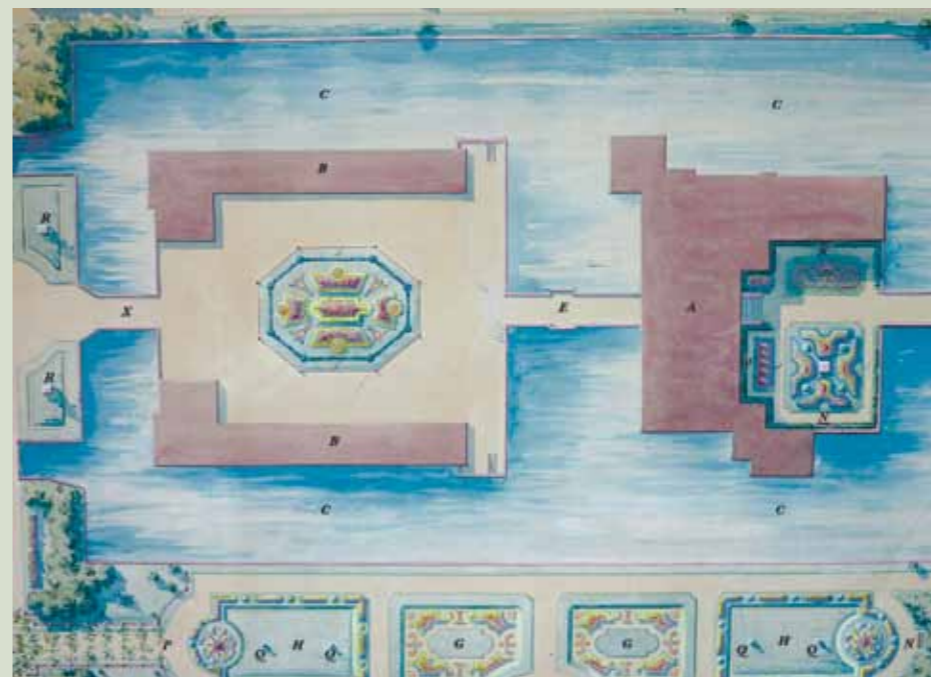
in Colombia de door hem in West-Europa geïntroduceerde kamerplant de Anthurium. De invloed van deze reis is zichtbaar in het door André in 1881 ontworpen park voor het casino van Monte Carlo, dat aan zijn weelderige tropische plantengroei en de omzorging met indrukwekkende palmen zijn bijnaam "La petite Afrique" ontleent. In 1879 publiceerde André zijn opvattingen over tuinarchitectuur in het boek *L'art des jardins*. Hierin introduceerde hij 'le style composite ou mixte'. Een historiserende geometrische stijl rondom een gebouw werd hierin gecombineerd met een op afstand van het gebouw gelegen park in landschapsstijl. De invulling van de parterres was eigentijds. André hield van begonia's, salvia's en ageratums.

Weldam en Twickel

In 1885 reisde de architect op verzoek van W.C.P.O. graaf van Aldenburg Bentinck en zijn vrouw Maria Cornelia van Heeckeren van Wassenaer naar Nederland om het park van huis Weldam te herscheppen. Hiervoor liet André zich inspireren door de Hollandse tuinkunst in de 17e eeuw. Het ontwerp werd uitgevoerd door André's Chef de Bureau, de in Zwolle geboren

In het eerste ontwerp dat André voor Twickel schetste ligt achter de oranjerie een slangenvijver (T) die plaats biedt aan watervogels (U). Het water stroomt via een stuw (V) in de buitengracht. In de perken naast de oranjerie staan grote vazen (R, in het linker-gedeelte) en beelden (Q, in het rechter-gedeelte). Op de hoeken staan bakken met fuchsia's (K). Voor de oranjerie liggen een bassin met waterlelies (O) en verdiepte parterres (G). Uiterst links staat een Pergola (P).

Het eerste ontwerp toont op het voorplein tussen de beide bouwhuizen een "parterre des dépendances". De achterplaats wordt ingenomen door een intieme "jardin du chateau" (J) met paden en rustbanken en een parterre waarin een grote fuchsibak (K) centraal staat.

Hugo Poortman, die zich dankzij deze opdracht weer in zijn geboorteland vestigde. Binnen de grachten verrezen de nu nog bestaande parterres de broderie, een berceau van haagbeuken en een doolhof. Op afstand van het huis ontstond een landschapspark. In beide gedeeltes namen bijzondere, oude bomen een vooraanstaande plaats in.

Vanuit Weldam kwam André in contact met familieleden van graaf Bentinck. Zo ontstonden ontwerpen voor Middachten, Amerongen en Twickel, het bezit met

Bentincks zwager Rodolphé Frédéric van Heeckeren van Wassenaer.

Voor Twickel maakte André drie opeenvolgende ontwerpen. Een eerste ontwerp toont een bewerkelijke aanleg rondom de bestaande oranjerie en het huis. Hierna volgde overleg met Hugo Poortman. Op de tweede tekening is de oranjerie vervangen door een grote wintertuin en vier kassen. Tenslotte ontwierp André rond de oranjerie en het huis een tuin met een wat bescheidener aanpak. Ook deze aanleg viel niet in de smaak. Waarschijnlijk kregen de

baron en André er genoeg van, want daar bleef het bij. In 1897 werd naar een schets van Poortman, een verdiept terras voor de oranjerie uitgevoerd dat in de volgende jaren verschillende invullingen kreeg.

Aafke Brunt

Meer informatie is te vinden in het hoofdstuk F. André-Olivier, *Edouard André, créateur de jardins en Europe*) op de website <http://archives.cg37.fr> en op de website www.weldam.nl

MIJN TWICKEL

Henk Saaltink.

“Ik word gelukkig van Twickel”

Henk Saaltink (77) is als amateur-tuinhistoricus nauw verbonden aan Twickel. De gepensioneerde Pabo-directeur uit Doetinchem geeft cursussen en rondleidingen, is betrokken bij tentoonstellingen en bovenal een genietter van de tuinen.

“Ik heb van huis uit altijd belangstelling gehad voor tuinen, maar pas na mijn pensionering ben ik me er in gaan verdiepen.

Er bestond geen opleiding tuinhistoricus, je moest informatie sprokkelen door veel te lezen en tuinen te bezoeken. Twickel is één van mijn favoriete tuinen. Wat mij erg boeit is de harmonie tussen huis, tuinen en omringend landschap. Dat is een gave eenheid waar ik gelukkig van word. Elk jaar kan ik het voorjaar niet afwachten. Dan moet ik naar Twickel, wil ik niemand in mijn buurt en wandel ik door tuin en park. Als je weet hoe de tuin is ontstaan, kijk je met andere ogen. Ik vergelijk die ervaring met het bezoek van een historicus aan een gotische kathedraal. Die weet wanneer hij is gebouwd, wie het altaar heeft gemaakt en wie er is begraven in de crypte.”

“Mijn eerste ervaring met Twickel dateert uit mijn jeugd. Mijn vader had een manufacturenzaak in Enter en veel klanten bij Twickelboeren. Als klein jongetje ging ik zondags mee op de fiets als hij probeerde om huwelijksuitzetten te verkopen. Dat waren kabinetten vol met grote rollen linnen, hemden en borstrokken. Ik herinner

Moderne brug in huispark.

me goed dat zelfs de doodshemden er in zaten. Later hing ik tijdens het dauwtrappen op Hemelvaart met mijn neus tussen de spijlen van het tuinhek. Dan koekeloerde ik eindeloos naar binnen en zag ik in de verte de herten lopen. Het leek mij een paradijs. Ik ben er tijdens het leven van de barones nooit naar binnen geweest. Later kwam ik als student biologie weer bij Twickel uit. Voor het bijvak vegetatiekunde onderzocht ik de dopheivelden in Twente. Daar hoorde ook het Schijvenveld bij. Ik heb aan de rentmeester toestemming gevraagd en hier een half jaar rondgekropen, uitgerust met mossenflora en een grondboor om bodemprofielen te maken.”

“Op enig moment ben ik kuipplanten gaan verzamelen en mijn interesse ging vooral uit naar citrusbomen. Dit waren voor bewoners van kastelen en landhuizen statussymbolen. Als je in de toenmalige republiek wat wilde betekenen had je een grachtenhuis in Amsterdam, een groot huis langs de Utrechtse Vecht en een verzameling exotische gewassen. En dus ook een oranjerie. Omdat Twickel een prachtige oranjerie en een omvangrijke citruscollectie heeft, heb ik vijftien jaar geleden contact gezocht met tuinbaas Hans Hondebrink. Toen is onze samenwerking ontstaan. Later ben ik betrokken bij de organisatie van tentoonstellingen en het schrijven van tuingidsen. Zelf ben ik het meest tevreden over de tentoonstelling ‘lijnspeel in beweging’, de bedoeling is om deze volgend jaar weer op te zetten.”

“Twickel is tuinhistorisch gezien uniek. Een groot deel van de historie is er af te lezen. Elementen uit de drie typen landschapsparken die sinds eind 18-e eeuw zijn ontstaan, vind je hier terug. Uit het eerste park stamt bijvoorbeeld het bergje en het fonteingat. De meeste parken zijn in de loop van de tijd rigoureuus veranderd, maar Twickel is altijd redelijk behoudend geweest. In mijn jeugd ging het verhaal dat de baron persoonlijk toestemming moest geven voor de kap van elke boom. Over het werk van landschapsarchitect Michael van Gessel ben ik heel enthousiast. Oude zichtassen zijn in ere hersteld en er zijn moderne elementen, zoals bruggen, toegevoegd. In deze tijd mag je een supermoderne brug in een oud landschapspark leggen. Dat deden vroegere landschapsarchitecten in hun tijd immers ook.”

BERICHTEN VAN DE BUITENPLAATS

Tuinrondleiding met deskundige gids

Het is een stuk gemakkelijker geworden om een tuinrondleiding bij te wonen. Met ingang van dit seizoen start namelijk op woensdag, vrijdag en zaterdag om 13:00 uur een ‘instap’ rondleiding achter de Landgoedwinkel. Voor slechts één euro toeslag op het tuinkaartje wandelt u met een deskundige gids een kleine ronde van ongeveer 45 minuten. Voor de meest actuele informatie informeert u bij de Landgoedwinkel of raadpleegt u de website www.twickel.nl.

Priël in de tuin.

Barbara Leyssius koninklijk onderscheiden

Barbara Leyssius is koninklijk onderscheiden vanwege haar vrijwilligerswerk. Ze is benoemd tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau.

Barbara Leyssius is één van de eerste vrijwilligers van Twickel. Zij was voorzitter van de werkgroep Historie van de afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen die op Twickel verschillende tentoonstellingen organiseerde.

Zij was co-auteur van het boek “Twickel bewoond en bewaard” en geeft rondleidingen

door het kasteel. Zij hielp mee om de rondleiders die zich na haar aandienden, te voorzien van informatie.

Sinds 1993 is bezig met de beschrijving en conservering van de omvangrijke verzameling boeken van Twickel. Burgemeester Goudt van Hof van Twente memoreerde bij het uitreiken van de versierselen die horen bij de onderscheiding dat Barbara Leyssius door haar aanpak en enthousiasme ook vele andere vrijwilligers van Twickel in de afgelopen jaren heeft gemotiveerd.

Barbara Leyssius wordt gefeliciteerd door oud-stichtingsvoorzitter Edzard Krudop

Agenda

7 t/m 17 juni en 30 augustus t/m 9 september
Kasteelarrangement

Vrijdag 9 september
Kasteeldag Vrienden van Twickel

Zaterdag 10 september
Open Monumentendag

Vrijdag 16 t/m zondag 18 september
Het Twickelweekend met als thema ‘Landschap’.

Zondag 18 september
Moestuindag

Twickelweekend: 16 t/m 18 september 2011

Rondom het thema ‘Landschap’ organiseert de Stichting Twickel een drietal dagen met publieksactiviteiten op en om het landgoed. Het doel is om een breed

Programma

Vrijdag 16 september
Symposium voor politiek en bestuur (op uitnodiging)

Zaterdag 17 september
Activiteiten voor specifiek geïnteresseerden zoals:

- Lezingen
- Excursies
- Workshops o.a. voor de jeugd
- Paard en Koets activiteiten

publiek bekend en vertrouwd te maken met het gehele landgoed. De meeste activiteiten zullen op of rond de Twickel-lerlaan plaatsvinden.

Zondag 18 september
Moestuindag
Vele activiteiten in en rond de moestuin met speciale aandacht voor het thema ‘Landschap’

Alle details worden op www.twickel.nl bekend gemaakt.

Stichting Twickel
www.twickel.nl

Vereniging Vrienden van Twickel
www.vriendenvantwickel.nl

